

NEIL MacCORMICK

Az angol alkotmány, a brit állam és a skót anomália¹

Anglia és Skócia uniója mélyen beágyazódott a köztudatba, és úgy tűnik, nehezen mozdítható ki onnan. Az 1997-es választási kampány során Major miniszterelnök többször hangsúlyozta az unió „ezeréves történetét”. Ez a kijelentés enyhe csodálkozást váltott ki azokban, akik úgy gondolták, az unió ennél jóval rövidebb múlttal dicsekedhet. Az elmúlt egy év alatt egyre szembetűnőbbé vált, hogy az uniót inkább dicsőítik, mintsem tanulmányozzák. Ennek az előadásnak részben az a feladata, hogy e helyzetet valamelyest változtasson - természetesen több vizsgálódással és kevesebb dicsérettel. Az elemzéshez az alkotmányelmélet és a jogfilozófia eszközeit használom. Célom, hogy az unió alkotmányát és az általa létrehozott államot kritikai, analitikai és részben történeti vizsgálat alá vessem.

Először a „brit állammal” foglalkozom, majd visszatekintek „az angol alkotmányra”, hogy végül az általam „skót anomáliának” nevezett probléma kapcsán felvázoljam a három részből álló érvelésem végkövetkeztetését.

A brit állam

Noha saját médiánkából és hivatalos diskurzusunkból már eltűnt ez a megnevezés, a világ nagy részén a közbeszédben ennek az államnak a neve: „Anglia”, „Angleterre”, „Inghilterra” és így tovább. Talán ez alkalommal elgondolkodhatunk arról, miért is van ez így. Biztos vagyok abban, hogy ez az „Anglia” a brit államot, a jelenlegi Nagy-Britannia és Észak-Írország

Egyesült Királyságát jelenti, s ha ennek az eredetére vagyunk kíváncsiak, még csak nem is kell ezer évre visszatekintenünk. Az alábbi hangzatos szavak Skócia parlamentjének majdnem utolsó², 1707 januárjában elfogadott törvényében olvashatók:

1. cikkely: Skócia és Anglia két királysága május első napjától kezdődően és attól fogva mindörökre egy királyságba egyesüljön, melynek neve Nagy-Britannia...

2. cikkely: Nagy-Britannia Egyesült Királyságának és az ahhoz tartozó domíniumok monarchiája a Legszentebb Őfelsége halála után szálljon a legkiválóbb Zsófia hercegnő választófejedelem-asszonyra, hannoveri főrendi hercegnére és az ő protestáns leszármazottaira...

3. cikkely: Nagy-Britannia Egyesült Királyságát egy és ugyanaz a parlament képviselje, mely úgy említettessék, mint Nagy-Britannia parlamentje...

Az unió törvénycikkelyeinek nyitó sorai magukba foglalják és meghatározzák az előadásom címében található három kifejezés lényegét. Miért létezik brit állam? Mikor jött létre? Hogyan alakult meg? A törvénycikkelyeket idézve eljutunk a válaszhoz. Maguk a cikkelyek természetesen szükségesek, ám önmagukban nem szolgálnak elegendő magyarázatként. 1706-ban az Anna királynő által kinevezett skót és angol megbízottak megegyeztek, hogy a skót, illetve az angol parlament határozatban fogadja el a fentieket. A megbízottakegyezménye az unió feltételeit körvonalazó törvénycikkelyekről még nem jelentette azt, hogy azok életbe is léptek. Ahhoz, hogy a cikkelyek feltételeivel létrejöjjön az unió, Angliában az angol parlament törvényhozóinak kellett megszavaznia, Skóciában pedig a skót parlamentnek kellett törvénybe iktatnia.

Ahogy az köztudott, a skót parlament vitatta meg és szavazott először a cikkelyekről. A parlamenti vita nem volt indulatoktól mentes. Úgy tűnik, a legkitapinthatóbban az a vélekedés volt jelen, miszerint a régóta tartó függetlenséget elárulták. Hamilton grófjának, az unióellenes koalíció vezérének viselkedésével sikerült szétzilálnia az ellenzék erejét³. Máskülönben az ellenzék megbuktathatta volna az uniós cikkelyeket úgy, ahogyan korábban is megtette hasonló indítványokkal, amelyek később a múlt

homályába veszték. Kétséggkívül az ellenzéki szónokok adták elő a legát-
ütőbb beszédeket. A kormány tartózkodott az ékesszólástól és a drámai
hangvételtől. Mint egy igazi Major Maastrichtban, leszegett fejjel, a védő-
szent jelenlétében bízva egyenként végigment a cikkelyeken, miután az
összes érvet és a nyomásyakorlás minden elérhető formáját felhasználta,
s mindegyikhez éppen megszerezte a szükséges többséget. Végül 1707
januárjában a megszavazott cikkelyek törvényerőre emelkedtek a „Törvény
a protestáns vallás és a Presbiteriánus Egyház Előljáróságának védelméről”
nevezetű függeléssel kiegészítve. A kérdés ezután átkerült az angol parla-
menthez. Számos kétely fogalmazódott meg avval kapcsolatban, hogy
valóban „örök időkre” fenn kell-e tartani Skóciában a presbiteriánus egy-
házat, mely szemben állt az angliai anglikán egyházzal. E kitétel ellenzői
azonban rugalmasnak bizonyultak, és végül az angol minisztereknek jóval
könnyebb dolguk volt, mint skót kollégáiknak a skót parlamentben. A
Skócia és Anglia uniójáról szóló törvényt éppen időben hirdették ki ahhoz,
hogy 1707. május elsején kikiálthassák az uniót és összehívhassák Nagy
Britannia első parlamentjét.

A parlament tagjai az angol parlamenti lordok és azok az alsóházi
képviselők voltak, akik az utolsó angol parlamentben is részt vettek, mivel
úgy találták, nem szükséges új általános választásokat kiírni. A 22. cikkely
értelmében a felsőházba a skót főnemesség 16 megválasztott képviselője
került, míg az alsóházba a kijelölt skót választókerületekből delegált 45
képviselő jutott be. A parlamenti képviselőt kiszámításának frissen életbe
lépő, a földadó értékét figyelembe vevő módszere szerint Skócia 45 képv-
iselőjével felülreprezentált volt az alsóházban. Ez azonban egy olyan vita
következménye volt, amely mind a mai napig nem zárult le teljesen.
Miután egy egész ország egy nagyobb entitás részévé vált, különösen indo-
kolt volt, hogy érdekeit ne lehessen figyelmen kívül hagyni vagy kicsinyí-
teni. Figyelmet fordítottak arra is, hogy egy olyan kisebbség érdekeit érheti
igazságtalan diszkrimináció, amely korábban rendszeresen konfliktusban
állt az új többséggel. Mindkét, de különösen az első érvet figyelembe véve,
megegyezés született, hogy a skót képviselőnek meg kell haladnia az
arányos képviselőből származó mértéket, így végül 45 skót képviselő
kapott helyet a brit parlamentben, szemben az angol küldöttség eredeti
javaslata szerinti 38-cal⁴.

A demokratikus képviseleti elv irányába történő fokozatos átmenet meglehetősen hosszú folyamat volt, és csak a második világháború után kapott a felnőtt lakosság egyenlő és egyetemes választójogot. A népképviselétről⁵ szóló törvény életbelépésével a skót (és a walesi) képviselet megkapta a szükséges minimális mandátumot, és ennek köszönhetően a képviselők aránya így nagyobb volt, mint abban az esetben, ha a ma elterjedt demokratikus képviseleti elven alapuló szigorú arányosságot vették volna figyelembe. Gyakran elhangzik, hogy az ilyen arányú skót képviselet önkényes és precedens nélküli⁶. Ez a bírálóat azonban a tájékoztatatlanságból fakad. 1707-ből ugyanis van erre precedens, és ez egy olyan elvet állít fel, amely igazolja a képviselet legfőbb és legracionálisabb módjaként értékelt szigorú arányosságtól való eltávolodást. Létezik egy másodlagos elv, amely méltányos garanciát nyújt a kisebbségek számára. A devolúció folyamatában ez talán megszűnik, de akkor azt majd érvekkel kellene alátámasztani, ahelyett, hogy egyszerűen tudomásul vesszük.

Az uniós törvénycikkelyek három téma köré csoportosíthatóak: Mi az, ami közös lett egész Nagy-Britannia számára? Mi az, ami eltérő maradt a korábban különálló részekben? s melyek voltak az úgynevezett átmeneti intézkedések? Közös lett természetesen a korona (és így a végrehajtó hatalom), valamint az egyedüli kétkamarás parlament. Továbbá közös lett a zászló és más jelképek, valamint a pénznem és a pénzügyi rendszer. Kiegyenlítődtött az adózás, a vám, a fogyasztási adó és más, a kereskedelmet sújtó adónemek és a vámvisszatérítés, mint ahogy lehetővé vált a szabad kereskedelem az új Királyságon és az „ahhoz tartozó domíniumokon” belül. Létrejött a vámunió egy közös piaccal és pénznemmel, amelyet a közös törvényhozás alatt működő egyedüli végrehajtó ág irányított. Abban az időben ez volt összehasonlíthatatlanul a legnagyobb vámunió; hiszen akkoriban még egy olyan erősen központosított országban is, mint Franciaország, a régiók közötti vámhatárok is igen sok helyen fennálltak.

Az uniót túlélő eltérő identitások a civil intézményekben, a bíróságokban és szokásjogban, valamint a diplomokban maradtak fenn. Változatlan formában tovább élt a helyi önkormányzati rendszer, különös tekintettel a királyi városokra (Royal Burghs). (Ha meg is változott valamelyest, a skót helyi önkormányzat megőrizte eltérő jellegét és saját törvénykezési fennhatóságát.) A skót bíróságok és minden „örökölhető hatáskör” fenn-

maradt, anélkül, hogy a fellebbvitel átkerült volna azoktól „bármelyik... bírósághoz a Westminster Hallban⁷”. (A felföldi clearences traumájának köszönhetően az örökölhető hatáskör megszűnt, a skót és a londoni Legfelsőbb Bíróság /Court of Session, High Court/ azonban csorbíthatatlan fennmaradt.) A köz- és a magánjog egésze továbbélt, kivéve, ha valamely része összeegyeztethetetlen volt az unióval. A későbbiekben Nagy-Britannia parlamentjének joga volt Skóciában törvényt módosítani. Ezt azonban komoly korlátok közé szorították: Annak érdekében, hogy a közjogot, államigazgatást és a civil közigazgatást érintő törvények egységesek lehessenek az Egyesült Királyság egész területén, meg kell különböztetni a közjogot, az államigazgatást, a civil közigazgatást érintő törvényeket a magánjogra vonatkozó törvényektől, de nem módosíthatóak a magánjogot érintő törvények, kivéve, ha a Skóciában élők számára az szükségesnek bizonyul. (Ezt a megállapodást többnyire tiszteletben tartották.)

Végül ott volt a már említett intézkedés, amely a presbiteriánus egyház berendezkedését védelmezte Skóciában, az egyetemi és alsóbb szintű oktatási rendszerrel együtt. Egyik sem maradt fenn pontosan az eredeti formájában, de különállóságukat, sajátosságaikat megőrizték.

Az átmeneti intézkedések az új adórendszer fokozatos bevezetésére és - az angol nemzeti adósság megosztása miatt - a Skóciának nyújtott kompenzációra vonatkoztak. A Skócia Társaság azon befektetői is kompenzációban részesültek, akik súlyos kudarcot vallottak, miután megpróbálták a Darien Isthmuson egy gyarmatot létrehozni, és bukásuk elsősorban Vilmos király, valamint angol miniszterei rosszindulatának volt köszönhető. Amikor Burns azt mondta, hogy a „a nemzeti földet angol aranyért vették meg és adták el”, a fentiekre gondolhatott. Fletcher korábban jóval találóbban fogalmazott, amikor azt mondta, hogy 1707-ben a skótokat nem angol pénzen vásárolták meg, hanem a sajátjukén.

Mindezt figyelembe véve természetes volt, hogy a zárócikkelyek hangsúlyozták: rendelkezéseik hatálytalanító státussal bírnak és az új unió alapját képezik. Ez a 25. cikkelyben fogalmazódott meg: „M indkét királyság minden törvénye és rendelete, amennyiben ellentétes vagy összeegyeztethetetlen ezen cikkelyek vagy azok bármelyikének rendelkezésével, az uniót követően megszűnik és hatályát veszti, és ezt az érintett királyságok parlamentjei kihirdetik.”

Ez a rendelkezés értelmét és kontextusát tekintve annyira egyértelmű, hogy majdhogynem magyarázatot sem igényel. Létrejötté után az új unió keretei válnak iránymutatóvá. Ezeknek az új rendelkezéseknek kell meghatározóvá válniuk, korábbi más szellemű törvények nem állhatnak vele szemben.

Az unió ellenzői azzal érveltek, hogy az unióban a sajátos skót intézmények védelmét szolgáló intézkedések csak papíron létező garanciák, hiszen a dolgok szükségszerű logikájából fakadóan az új parlament többségi szavazással bármikor megváltoztathatja azokat. Valóban, az angol alkotmányjogászok legnagyobbika, A. V. Dicey pontosan megismételte ezt, mondván, a törvény lényegét tekintve az unió legünnepélyesebb és nyíltan megváltoztathatatlanak szánt intézkedései nem rendelkeznek nagyobb alkotmányos sérthetlenséggel, mint a fogorvosokra vonatkozó törvény⁸. A jogtörténészek „fejedelme”, F. W. Maitland (1908:332) hasonlóan gondolkodik, amikor amellet érvel, hogy „nincsenek visszavonhatatlan törvényeink”. De létezett más megközelítés is. Daniel Defoe, az uniót támogató oldal röpiratgyártója (és kémje) 1707-ben azt mondta, hogy az unió cikkeket, miután az unió alapját képezik, alaptörvényként kell majd elfogadtatni: „[S]emmi sem világosabb, mint az, hogy a szerződés cikkeihez... a brit parlament nem nyúlhat hozzá. Abban a pillanatban, ahogy ezt megpróbálják, saját alkotmányukat bomlasztják szét; így ez egy olyan unió, amely nem létezhet más alapokon és amely egyértelműen leszögezi, hogy mi az, amit a következő parlamentek változtathatnak rajta. És mivel Nagy-Britannia parlamentjei Anglia és Skócia korábbi saját parlamentjeivel ellentétben nem a nép eredendő jogán alapulnak, hanem ezen a szerződésen, amely megelőzte a már említett parlamentet, és amely ennél fogva magasabb rendű, mindezek értelmében a parlament nem rendelkezhet elég hatalommal ahhoz, hogy megváltoztassa saját alapját, vagy hogy az őt létrehozó hatalom ellen fellépjen, mivel minden létrehozott hatalom kisebb és alárendelődik az őt létrehozó hatalomnak⁹.”

Ez egy olyan érv, amelyet már sokan sok helyen elismételtek 1707 óta. Ami a bírósági állásfoglalást illeti, a nagy vízvázlatzó 1953-ban Lord Cooper elnök véleménye volt a MacCormick kontra Lord Advocate ügyben¹⁰, amelynek során azt állította, hogy az 1707-es unió alaptörvénynek számít. Az ügyben a keresetet benyújtók úgy érveltek, hogy a királynő miniszterei,

akkik azzal, hogy a „második” Erzsébet cím felvételét tanácsolták, megsértették az uniós szerződés alapvető rendelkezését, amely szerint egy új királyságot hoztak létre. Miután a korábbi különálló királyságok uralkodói különböző államok uralkodói voltak, Őfelsége az Egyesült Királyságban első Erzsébet volt, és nem volt jogalapja annak, hogy őt másképp nevezzék. Elsőfokon az az ítélet született, hogy a királyi megszólítás és cím megválasztása a hatalmi előjogok körébe tartozik, és a bíróságok által nem ellenőrizhetőek. Továbbá, még ha a szerződés alaptörvény is, egy parlamenti törvénnyel szemben nem alkalmazható. Ha valaha be is került a törvényhozásba a skót Legfelsőbb Bíróság létezését vagy jogkörét kihasználva, helyét újra kellett volna értelmezni. Így a keresetet benyújtók ügyét elutasították, noha nem kellett a korona részére kártérítést fizetni. A bírósági ítélet mindazonáltal világossá tette, hogy az uniós cikkelyek rendelkezéseit nem lehet legitim módon egybemosni a közönséges parlamenti törvényekkel. Ugyanakkor különleges figyelemmel kellene azokat a rendelkezéseket értelmezni, amelyekről kinyilvánították, hogy örök időkre szólnak.

A skót bíróságok hűvösen fogadták a cikkelyekre hivatkozó és a jelenlegi kormányzati döntéshozást kétségbevonó érveket, különösen akkor, amikor a modern törvényhozás került napirendre (lásd Munro 1994). A múlt században a skót presbiteriánus egyház előjogairól és hatalmáról folyó, az 1843-as felkelést kirobbantó vitában Hope, a királyi titkos tanács elnöke (Lord President Hope) azt az austiniánus nézetet vallotta, amely szerint a szuverenitás oszthatatlan és egy szuverén parlament korlátlan törvényes hatalommal rendelkezik¹¹. Így tehát meg kell állapítanunk, hogy Defoe érvelését nem erősítette meg a történelem menete, noha annak idején őszintén hangzott. Dicey szerint az érvelés gyenge pontja a következő tényből fakad: az új parlamentre hatalmat átruházó parlamentek pontosan az új parlament létrehozásával számolták fel önmagukat. Amennyiben csak azért maradtak volna fenn, hogy az uniós kereteit illetően módosításokat engedélyezzenek, megőrizték volna szuverenitásukat. A valóságban viszont az történt, hogy szuverenitásukat teljes egészében átruházták az új parlamentre.

Ha ezt a kérdést elemezzük, úgy vélem, kétféle módon értelmezhetjük a 25. cikkelyt. Vagy azt állíthatjuk, hogy az unió mindkét országban minden addig létező alkotmányos törvényt hatályon kívül helyezett, és

teljesen tiszta lappal indítva csak azokat a korábbi elemeket vette át, amelyek kitölthették az inkább csontváz jellegű keretet. Ezt a megközelítést „Defoe-álláspontnak” nevezhetnénk. Vagy mondhatjuk azt, hogy az unió egyszerűen a korábban létező alkotmány átvétele és módosítása volt, amelyet továbbra is nyíltan megváltoztattak vagy burkoltan hatálytalanítottak, hogy összhangban álljon a cikkelyek tartalmával - ezt nevezzük „Dicey-álláspontnak”. Ez a két, egymással ellentétben álló nézőpont kiindulópontul szolgál előadásunk második részéhez.

Az angol alkotmány

Hogy az 1707-es uniót megelőző angol és skót törvények közül mennyit töröltek el, mint az unióval össze nem egyeztethetőt? Természetesen mindazok a törvények megszűntek, amelyek az egyik vagy a másik országra vonatkozó különleges rendelkezéseket tartalmazták, eltörölték a korona öröklését szabályozó és az ahhoz hasonló törvényeket. A kulcskérdés azonban az alkotmányos törvényekre vonatkozik. Nevezetesen, a régi angol alkotmány egy íratlan, hagyományokon, megegyezéseken, szokásjogon alapuló, valamint a szokásjog által elismert hatáskörön belül a felségjogból származó alkotmány volt. A parlament hatalma, vagyis a parlamentben az uralkodó hatalma gyakorlatilag abszolút és szuverén hatalom volt. Hiszen az a hódító uralkodók által gyakorolt hatalomból származott, akik évszázadok során fokozatosan arra kényszerültek - vagy beleegyeztek abba —, hogy kizárólag a parlament által és annak jóváhagyásával gyakorolják hatalmukat, miközben minden egyéb hatalmat a bírákra ruháztak át. Ez volt az angol szokásjog, amely legkorábban 1688-ban már többé-kevésbé egyértelmű forrást öltött.

A régi skót alkotmány soha nem szerzeményen alapuló alkotmány volt, ahogy George Buchanan és más skót előjárók is hangsúlyozták. Ezért a *ius regni-t*, vagyis a királyságjogot sem lehetett úgy értelmezni, mint amelyre abszolút monarchia építhető, legyen az a parlamenten belül vagy azon kívül, hanem csakis úgy, mint amely feljogosít egy, a nép jóváhagyásától függő korlátozott monarchiára. Ebből és más, az arbroath-i nyilatkozathoz hasonló szimbolikus szövegből származott az a tétel, mely szerint

a skót alkotmányos hagyományban a szuverenitás a népé, a királyság közösségé és nem a parlamenté, vagy szűkebben a parlamentben ülő királyé vagy királynőé volt (vö. Edwards 1989:13-15).

Az 1707-es unió értelmével kapcsolatos egyik nézőpont azt állítja, hogy az unió mindenképpen alapvető változásokat hozott, hiszen mind Anglia, mind Skócia addigi alkotmányát hatályon kívül helyezte és az egész „épitményt” új alapokra fektette. Ez a vélemény, a Defoe-álláspon - ha beigazolódná -, természetesen azt eredményezné, hogy az Egyesült Királyság egy írott - igaz, valamelyest vázlatos - alkotmánnyal indult útjára. Máshol már kifejtettem, hogy ez a verzió az eset igazságosabb és az egyik lehetséges olvasata. Azonban semmilyen kétségem nincsen afelől, hogy ez az elterjedt vélemény. A másik, a Dicey-álláspon azt hangsúlyozza, hogy az kifejezetten „inkorporáló (incorporating) unió” volt.

Az „inkorporáló unió” kifejezés sokat elárul. Az 1700-as évek elején és az 1703-1705 közötti parlamenti vitákban a skótok többsége vagy egy számukra kedvezőbb uniót akart Angliával, vagy egyáltalán nem akart uniót. Abban az időben az unió valóban csak a koronák, s nem az országok vagy azok parlamentjeinek az uniója volt. A királyok és királynők valódi értelemben voltak a kormány és az állam elnökei, a miniszterek ténylegesen őket szolgálták és nem csupán formális vagy ceremonális értelemben, így tehát e királyi unió kisebbik tagja különösen ki volt szolgáltatva a kormányzás veszélyeinek egy olyan kormányban, amely ellenséges vagy közömbös volt az ország véleményével, a nép akaratával szemben. Gyakorlatilag a király vagy a királynő angol minisztereinek jutott a kulcsszerep abban, hogy meghatározzák, milyen politikát folytasson az ország, majd a király skót minisztereire hárult az a feladat, hogy saját parlamentjükkel elfogadtassák a szóban forgó politikai döntést. Ez messze nem volt megnyugtató.

A helyzet orvoslása végett felmerült egy gondolat, mely egy, az addigótól eltérő uniót javasolt. Ez a gondolat főképp saltouni Fletchernek tulajdonítható. A koronák uniójának folytonossága csak abban az esetben volt lehetséges, ha megegyezés születik egy olyan szerződésről, amely számos dologról döntene. Megkülönböztetné a közös állam- és kormányfő által végrehajtott közös és a különálló, skót és angol ügyekhez kapcsolódó cselekvési köröket. Ez utóbbiak tekintetében a parlamentek rendelkezné-

nek nagyobb jogkörrel, és a miniszterek is a megfelelő parlamentnek és nem az uralkodónak tartoznának felelősséggel. Továbbá a szerződés által, hogy megvédené mindkét országot egy, a másik országból vagy azon keresztül érkező támadás veszélyétől, biztosítaná a békét, valamint a szabad kereskedelmet (lásd Fletcher 1982 és Scott 1979). Ezt az uniót Fletcher és társai „szövetségi uniónak” (federal union) nevezték el, a szónak abban az értelmében, amely a „szerződés” szó latin megfelelőjének gyökerében van elrejtve. Ez volt számukra a kívánatos megoldás, de amennyiben ez nem lett volna elérhető, a oronák uniójának fenntartása is kínált volna néhány előnyös szempontot. Ez a kártya, melynek kijátszásával megpróbálták Angliát bevonni egy ilyen megegyezésbe, valójában arról szólt, hogy Skócia visszautasítja és nem erősíti meg a hannoveri utódlást a trónon, amely Anglia számára az 1701-es trónöröklési törvénnyel (Act of Settlement) már eldöntött. A kártya kijátszása az 1703-1705-ös évek feszültségeihez és tragédiájához vezetett.

Mint ahogy az uniós tárgyalások előtt és alatt kiderült, az angol válasz az volt, hogy ha a skótok uniót akarnak, megkaphatják azt. De csakis egy mindenre kiterjedő vagy inkorporáló unió formájában. A szövetségi unió alternatívaként nem merült fel. Egy teljesen független skót korona, amely más uralkodóval rendelkezne, mint az angol korona, azt idézné elő, hogy az Angliában élő skótokat hátrány érné idegen státusuk miatt. Továbbá, ha északon az angolok biztonságát bármi veszélyeztetné, elsöprő ellenállásuk és megelőző támadásuk nem maradna el. Az igazsághoz tartozik, hogy a skótoknak nem volt nagy mozgásterük, és még az övéknél ügyesebb, rátermettebb, a köz ügyei iránt méginkább elkötelezett vezetőkkel is nehéz lett volna kibújni abból a csapdahelyzetből, ahová a történelem beszorította őket. Mivel ez volt a helyzet, minden vezető azzal törődött, hogy maga és családja a lehető legjobbban kerüljön ki az egészből, ha már az unió elkerülhetetlen. Hamilton gróf esete tanulságos például szolgálhat. Ő is őszintén jobban szerette volna Skóciát megmenteni, valamint épp bőrrel és sértetlen vagyonnal megúszni a dolgot, egy sikertelen utóvédharcban az összeomlás veszélye azonban elkerülhetetlennek látszott. Emiatt aztán a parlamenti ülés napján bénító pszichoszomatikus fogfájás lett úrrá rajta, minek következtében aznap nem jelent meg a parlamentben, így aztán az utolsó kocka is el volt vetve (Scott 1979:5-65).

A későbbiekben a szövetségi és az inkorporáló unió közötti választás eredménye felől nem lehetett kétség. A skót küldötteket felhatalmazták arra, hogy adják elő a szövetségi unió tervét, és ugyan megtették a kezdőlépést, ám tudták, milyen választ fognak kapni. Az angol küldöttek leplezetlen megvetéssel lökték vissza a tervet¹², és jelezték a beolvasztó unióra vonatkozó saját elképzeléseiket. Minimális idő elteltével a skótok beleegyeztek abba, hogy tárgyaljanak ezekről az elképzelésekről, és a fennmaradó idő azzal telt, hogy kidolgozzák a megállapodás részleteit, mindeközben a skótok megpróbálták a lehető legtöbb engedményt kicsikarni.

Hogyan is értelmezzük az inkorporáló unió fogalmát? Formailag az unióval egy új állam jött létre, mely új nevet viselt. Lényegét tekintve azonban az előfeltevés az volt, hogy a nagyobbik partner képviseli a folytonosságot. Intézményesen, valamint személyek és eljárások értelmében Nagy-Britannia új parlamentje az angol parlament utódja volt, leszámítva a Skócia teljes főrendjéből kiválasztott néhány főnemest és azt a negyvenöt skót képviselőt, akikkel a parlament kibővült. A korona, a fegyveres erők, a végrehajtó hatalom egybeolvadt, és a megmaradt skót intézmények folytatták működésüket fenn északon, túl a látóhatáron, hogy időnként olyan törvényi beavatkozásokat kelljen elszenvedniük, amelyek nem egyszerűen túlléptek a megállapított törvényi korlátozások szellemén, a betűjéről nem is beszélve. Ilyen körülmények között könnyű az alkotmányt úgy értelmezni, mint a folyamatosan fejlődő régi angol szokásokon alapuló alkotmányt, amely a hagyomány, a szokásjog és a törvény együttese. Az unió törvény nem egyjelentéktelen törvényes elem ebben a sokszínű építményben, ha figyelembe vesszük, hogy földrajzi értelemben kiterjesztette a parlament fennhatóságát és a „hozzáillesztéses módszerrel” megnövelte tagjainak számát. A parlamenti erők megszokott egyensúlyában azonban mindez nem okozott zavart, nem volt új alkotmányos doktrína, a fentiek hatására nem fejlődött ki sem népi, sem egyéb hatalmi erő. Valójában ez inkább az 1688-as forradalom befejezése és konszolidálása volt, mintsem egy új irányba tett új lépés.

Ezt a véleményt azon szerzők nagy többsége is megerősíti, akik az angol szokásjog paradigmájából kiindulva tanulmányozták a brit alkotmányjogot és alkotmánytörténetet; és ez valóban a szerzők túlnyomó többségét jelenti. Igaz ez - az uralkodó alkotmánytörténeti hagyományon

belül — a skót és az angol szerzőkre egyaránt. Sir David Lindsay Keir (1946) könyve, a *Nagy Britannia alkotmánytörténete 1485–1937*, mely a maga idejében nagy elismerést váltott ki és még ma is élvezetes olvasmány, áttekinti a brit parlamenti demokrácia fejlődését a kezdetektől a növekvő parlamentáris törvényhozás térnyeréséig. Művében az uniós törvény kapcsán néhány soros odavetett megjegyzést találunk, amelyben az Anna királynő miniszterei közötti hatalmi egyensúlyról van szó. Mindemellett Keir skót volt, a parókia fia, amit büszkén vallott. Az tehát, hogy az alkotmányt a szokásjog szempontjából vizsgálta, semmiképpen sem etnikai vagy genetikai okokkal magyarázható. Maitlandnek egy generációval korábban az *Alkotmánytörténetről* szóló előadásai során jóval több mondanivalója volt először Nagy-Britannia, majd 1801-ben Nagy-Britannia és Írország Egyesült Királyságának megalapításáról. Ő ezeket alkotmányos szempontból jelentős eseményekként tartotta számon. Amikor azonban összefüggéseiben vizsgálta az alkotmányt formáló behatásokat, a brit állam hatalmának kiterjesztéseit - noha ezek geopolitikailag igen lényeges momentumok voltak - a lényegében egységes alkotmányfejlődés szempontjából mellékvágányokként értékelte.

Korábban tudatosan az „uniós törvény” kifejezést használtam. A szokásjogon alapuló beolvasztó uniós álláspontot, vagyis a Dicey-álláspontot tekintve ez az elfogadott és valószínűleg helyes szóhasználat. Egy lényeges uniós törvény volt ugyanis, amely a megállapodás értelmében kiterjesztette a parlament fennhatóságát Skóciára. A megállapodás valóban szükségessé tehetette a törvényhozást Skóciában is. De az alkotmány folytonosságához, a parlamenti törvények fejezetről fejezetre haladó kronológiai sorrendjéhez csak az angol törvényre volt szükség ahhoz, hogy biztosítsa az átmenetet az 1707 elején működő Anglia parlamentje és az azután létrejövő Nagy-Britannia parlamentje között. Ugyanaz a parlament maradt, csak kibővült és más nevet kapott.

Akik figyelemmel kísérik a napjainkban zajló alkotmánnyal kapcsolatos vitákat, tisztában vannak azzal, milyen ideológiai felhangok kapcsolódnak az olyan kifejezésekhez, mint „uniós törvény”, „uniós törvények”, „uniós cikkelyek”, „uniós szerződés”. Csak az egyes számban álló „uniós törvény” kifejezés tájékozatlan használói nem veszik észre az egyes számot, ugyanis akik a többségi ideológiát vallják, rendszerint felháborodva dőb-

bennek rá, hogy egyáltalán bármilyen ideológiának a hívei¹³. Amennyiben figyelmüket felhívjuk erre, úgy elcsodálkoznak, mint Jourdain, aki felfedezte, hogy prózában beszél.

Sok mindenről esett már szó. A brit állam hosszas boncolgatása elvezetett minket ahhoz, hogy megértsük az angol alkotmány különös túlélését. Ha létezik is egy brit állam, és ha annak kezdete 1707. május elseje volt is, az alkotmánya feltehetőleg a régi angol alkotmány folytatása, és általában annak is gondolják. Ugyanaz a rendelkezés, amely megőrizte a skót szokásjog különálló intézményét, ugyanúgy megőrizte és fenntartotta az angol szokásjogot is. Így tehát az angol bíróságok elé kerülő alkotmányjogi kérdések pontosan azt a folytonosságot feltételezték, amely a beolvasztó unió ideológiájának lényegéből fakad. Mindent egybevéve nem kellene meglepődnünk azon, hogy a világ nagy részén most és mindig is a brit állam hétköznapi neve „Anglia” vagy annak rokon megfelelője. Tiszteletet érdemelnek azok a bátor kivételek, akik már két generáció óta a különböző közhivatalokban rendíthetetlenül csakis a „Nagy-Britannia”, a „brit” és az „Egyesült Királyság” elnevezéseket használják, és nem a tág értelmű „Anglia” kifejezést. Azzal, hogy így cselekszenek, feltehetően új problémával kell szembenézniük. Ők most bizonytalanok abban, mi az, hogy angol, és az miben különbözik a brittől, míg elődeiknek az okozott nehézséget, hogy mi az, hogy brit, és az mennyiben más, mint az angol.

Remélem, elfogadják az én „angol alkotmányomat” és az én „brit államomat”, és egyetértenek abban, hogy a kettő logikusan együtt létezik. Erre alkotmányunk és alkotmánytörténetünk sajátos olvasata és értelmezése ad magyarázatot. Ez az olvasat nem megtámadhatatlan, meg is kérdőjelezték már, ahogy a néhai Sir Thomas B. Smith, az Edinburghi Egyetem egykori skót jog professzorának bármelyik barátja tanúsíthatja, közülük is leginkább az, aki részt vett a néhai John MacCormick által benyújtott keresetének a királynő címének ügyében, melyről már beszámoltunk (vö. MacCormick 1978). Még ha kétségbe vonták is, a beolvasztást képviselő álláspont a többségi és az uralkodó álláspont. Egyértelműen ezt állítja, sőt hangsúlyozza a legutóbbi Fehér Könyvben (White Paper) a *Skócia parlamentje* c. írás. Ebben a kormány egy új skót parlamenttel kapcsolatban kiáll az Egyesült Királyság parlamentjének folytonos és teljes szuverenitása mellett. Ez a skót parlament csak helyi (devolved) hatalmat gyakorolhat

(lásd 4.2 paragrafus). Ez csupán bizonyos dolgok átruházása az uralkodó részéről, ami alkotmányelvi szempontból semmiben sem különbözik bármelyik angliai egyházközségi tanácstól, ahogy Tony Blair mondta az 1997-es választási kampány során, amelyet aztán olyan könnyedén megnyert.

Magában a Fehér Könyvet összeállító kormányban is számos olyan miniszter van, aki 1989-ben aláírta a Skót Alkotmányos Konvenció *Jogigény Skócia számára* címet viselő alapító dokumentumát (lásd Edwards 1989). A Konvenció volt az a testület, amely terveket dolgozott ki egy független skót parlamentre vonatkozóan, melyeket aztán a Munkáspárt és a Liberális Párt is átvett az 1992-es és 1997-es választások során. Majd ugyanezre épült a Fehér Könyv tervezete, amelyről a skót választópolgároknak az 1997. szeptember 11-i népszavazás alkalmával kellett döntenüik. A szuverenitás kérdését illetően a *Jogigény* ugyanolyan kategorikusnak tűnik, mint a Fehér Füzet, viszont egyértelműen az ellenkező értelemben. „Mi, akik itt összegyűltünk és létrehoztuk a Skót Alkotmányos Konvenciót, ezennel elismerjük a skót nép szuverénjogát arra vonatkozóan, hogy maga határozza meg a számára legelőnyösebb kormányzati formát...”

A Jogigényt Skócia minisztere, a pénzügyminiszter, a külügyminiszter és a kormány más magas rangú tagjai is aláírták. Ha nem is éppen ellentmondás, ez legalábbis valamiféle látszólagos összeegyeztetlenség. Az előadás címében ott szerepel a skót anomália kifejezés is. Az unió magába foglalja az angol alkotmányt, valamint külön rendelkezik a skót törvényekről, a skót bíróságokról, a skót oktatásról és a skót helyi önkormányzatról. Gondoskodik az önálló egyházi berendezkedésről, és ezt összehangolta a katolikus és a skóciai anglikán egyház különböző hierarchiáival. Mindez azt jelentette, hogy az unión belül fennmaradt egy erős civil azonosságtudat és egy - igaz gyakran alacsony színvonalú — népi kultúra. Lehetővé vált egy erős skót identitás olyan belső különbségek mellett, mint felföld és alföld, gael és skót, vidék és város, kelet és nyugat, észak és dél. Az erős skót identitástudat valóban túlélte háromszázadnyi uniót és ez még egyértelműbben látszik a háromszázadik évforduló, a 2007-es év felé közeledve. A körülmények lehetővé tették pontosan azokat a felhívásokat, amelyet a *Jogigény* is megfogalmazott, ez pedig a népszuverenitás, és nem pedig a parlamenti szuverenitás alkotmányos hagyományának továbbvitelét célozza meg. Végezetül térjünk rá az anomáliára. Skóciát beolvasztották, de Skócia különböző maradt.

A skót anomália

Skócia maga az anomália, amely megteremtett egy látszólag egységes államot, bizonyos politikaelméleti megközelítésből a nemzetállam archeotípusát, ami ugyanakkor belső szövetségi rendszerként működik. Eddig ez a rendszer a politikai vezetés és a különálló bíróság föderalizmusa, nem pedig alkotmányos föderalizmus volt. Az alkotmány beolvasztását képviselő álláspont szerint, ahogyan már láttuk, a skót intézményeket megvédeni hivatott dolgok egyikének sincsen jogi garanciához mérhető ereje. Ahogy Lindsay Paterson (1994) rámutatott, a „Modern Skócia autonómiája” egy olyan figyelemre méltó jelenség, amely csak a legkiszolgáltatottabb európai kis nemzetek sorsával vethető össze. Egy olyan autonómia, amely azt tette lehetővé, hogy folyamatosan hangsúlyozza sajátos skót alkotmányos hagyományának elfojtását. Ennek csak egy része, egy szelete a történelmileg igazolt népszuverenitásra vonatkozó folyamatos igény. Beletartozik az is, hogy az unió jóváhagyását egy „plébiscite de tous les jours”-nak, egy „mindennapos népszavazásnak” kell megerősítenie. Ameddig a többség támogatja, addig az fennmarad. És ha már nem támogatja, akkor megszűnik.

Valamilyen oknál fogva azonban ez az irányított föderalizmus vagy kvázi-föderalizmus elfogadhatatlanná vált. Az 1997-es választás során egy olyan jelölt sem indult a skót választókerületben, aki az uniót jelenlegi formájában kívánta volna fenntartani, a szeptemberi népszavazás pedig még egyértelműbb volt. A demokratikus deficit talán túlságosan is kirívó a jelenkor érzékenységéhez mérten. Linda Colley *Britons c. k*iváló könyvében arról ír, hogy az unió azért volt sikeres a 18. században, mert főleg a Franciaország által képviselt kontinentális katolicizmus fenyegetésével szemben létrehozta az egység tudatát a szűk látókörű protestánsok körében. Másrészt pedig a nagyszabású közös vállalkozással, a Franciaországgal szembeni összecsapásokból szinte mindig győztesen kikerülő Brit Birodalommal megteremtette a mindenki által osztott büszkeség érzését. A birodalom volt a par excellence „brit dolog”. Mostanra ez eltűnt, és Európa ma újra az, ami egykor a skótok számára volt: sokkal inkább a lehetőségek színháza, mint az identitást veszélyeztető valami. Ezek a mélyreható szekuláris átalakulások bizonyára szintén szerepet játszanak a megváltozott

választói magatartás magyarázatában. Ebből a szempontból jelentős a Skót Nemzeti Párt feltörése és folyamatos támogatottsága. Ezt úgy kell értékelni, mint a változás egyik okát; ugyanakkor nem lehet tagadni, hogy nagymértékben a változás egyik következménye.

Bárhogy legyen is, nagyszerű és általam nagyon várt változások előtt állunk. Amikor ezeket a sorokat írom (1997. december 10.) még mindig arra a törvényjavaslatra várunk, amelyben végre testet ölt a Fehér Füzetben felvázolt terv. Egy dolog világos: a végeredmény arra lesz jó, hogy egy anomáliát egy másikkal helyettesítsen, legalábbis rövid távon. A tervezet fő pontjai, amit a törvényjavaslat is tartalmazni fog, egyértelműek lesznek. Aszerint, hogy az Egyesült Királyság vezetői mit tartanak a Westminster számára fontosnak, újra lehet saját parlamentünk, amely fel lesz jogosítva arra, hogy törvényeket hozzon Skócia békéje, rendje és jó kormányzásának érdekében. Mindazonáltal Skócia továbbra is részt vesz a westminsteri parlament munkájában, egyelőre teljes, idővel pedig majd csökkentett képviselői létszámmal. Az irányított kváziföderalizmust felváltja a demokratikus kváziföderalizmus. Anglia egyedüli parlamentje egyben az Egyesült Királyság parlamentje is lesz. Anglia kormányát az Egyesült Királyság területén a legnagyobb parlamenti párt alakíthatja meg, mindeközben Skócia számára lesz egy helyi parlament és kormány, továbbá fennmarad az Egyesült Királyság intézményeiben való részvételnek a lehetősége. A skót képviselők szükségszerűen és szabályosan osztoznak a parlament Egyesült Királyságot érintő funkcióin. Ellenben a parlamenti matematika időnként megköveteli, hogy kizárólag angol kérdésekben is döntő szerepet kapjanak abban az esetben, ha a hatalomban lévő kormány nem rendelkezik többséggel az angol választókerületekben megválasztott képviselők között.

A régi anomália egy láthatatlan anomália volt. Ugyanis arról volt szó, hogy az aktuális vezetők alatt Skócia a saját útját járta, parlamenti csoportot alakított a Goschen vagy a Barnett választási rendszer szerint, ezalatt az Egyesült Királyság más részein senki nem szentelt neki komolyabb figyelmet. Az új anomália egy nagyon is látható anomália lesz, és ebből kifolyólag valószínűtlennek tűnik, hogy olyan hosszú ideig fennmaradjon, ahogy eredetileg tervezték. A beolvasztó unió végül kifulladt. Most megint az a kérdés, mint 1706-ban is, hogy a szövetségi unió régi avagy új formája lesz felhasználható.

Az Európai Unió jelentené a legközelebbi megfelelőjét a Fletcher által megálmodott szövetségi uniónak. Az a fajta kapcsolat, ami ezen szigetek országai között létrejönne, amennyiben mindannyian egyenlő tagjai lennének egy mindenekelőtt közös valutával rendelkező Európai Uniónak, bőven kielégítené az általa felvázolt vagy feltételezett kritériumokat. Ez a kilátás sokakat derűlátással tölt el, köztük engem is. Mások azt javasolják, hogy egy Egyesült Királyságon belüli szövetségi alkotmányformán kellene gondolkodni. Ha minden rész saját parlamenttel rendelkezik és az Egyesült Királyság parlamentje csak a közös kérdésekkel foglalkozna szövetségi szinten, az új anomália eltűnne, mivel nem csak Skóciának lenne alsóbb szintű parlamentje, valamint Walesnek közgyűlése.

De hogyan kezeljük Angliát? Mint egy szövetségi államot vagy mint szövetségi régiók együttesét? Minden megoldás más-más problémát vet fel, mindkettőt ellehetetleníti az, hogy hiányzik az új egységek és az új egyesülések megteremtésére irányuló közakarát. Mindazonáltal úgy tűnik, Tyne völgyében és Északkelet-Angliában egyre többen akarják a skótokat és a walesieket utolérni és hasonló költségvetési rendezést eszközölni. Még akkor is, ha a fejlődés ebben az irányban folytatódik és később Anglia más területeire is kiterjed, Skócia helyzete nagyon különböző marad. Nekünk saját törvényeink vannak, de senki nem javasolja komolyan az angol szokásjog regionális változatát; így nem valószínű, hogy Skócián kívül máshol is elterjed az általános törvényhozó hatalom tartományi önállósága. Ha az Egyesült Királyság parlamentje marad az egyetlen törvényhozó hatalom az általános törvények tekintetében Angliában és Walesben, a skót képviselőknek legalább még mindig megmarad a technikai értelemben aránytalanul nagyobb befolyása e törvényekkel kapcsolatban. Mindazonáltal Skóciában sokan helytelenítenének minden olyan fejlődést, amely láthatóan Skócia státusát egy angliai régió szintjére csökkentette, ahelyett, hogy elismernék, státusa megegyezik az első Egyesült Királyság alapító nemzetének egyik királyságával. Skócia státusa olyan anomália, amelyet valószínűleg nem szívesen számol fel az Egyesült Királyság.

Ebben a pillanatban felelőtlenség volna bármit is megjósolni. Jelenleg az a folyamat zajlik, amelynek során Skócia alkotmányos helyzetét illetően az alig feltűnő anomáliából áttérünk a nagyon is látható anomáliába. Az angliai közéletében tapasztalható csodálatra méltó és látszólag kimeríthe-

tetlen pragmatizmus lenyelheti ezt az anomáliát, a Barnett-formulát és mindent, ahogy azt már a múltban annyiszor megtette. Az sem elképzelhetetlen, hogy az angol alkotmány, a brit állam és a skót anomália érdekes trojkája új formában zötyög tovább, szánkóját állandóan javítgatják, amint újra meg újra keresztülszeli a fagyos pusztákat. (Ez a hasonlat legalább eltér Von Neurath hasonlatától, ahol a tengeren lévő hajót kell felújítani.) Létezik azonban két másik, egyáltalán nem problémamentes lehetőség arra vonatkozóan, hogyan lehet új megközelítésből nézni a föderalizmus gondolatát. Az egyik egy valódi brit alkotmány átgondolt és aprólékos megalkotását jelentené, a másik teljesen elhagyná azt az európai szintű konföderáció érdekében. Ennek keretein belül, noha a skótok ragaszkodnának ahhoz a jogukhoz, hogy maguk határozzák meg alkotmányos berendezésüket, lemondanának arról a láthatóan egyoldalú jogukról, hogy újrajrják Anglia alkotmányát. Úgy vélem, egy ilyen kompromisszum ésszerűbb magatartás lenne. Minden okunk megvan arra, hogy hagyjuk az íratlan angol alkotmányt továbbfejlődni a maga útján. A valódi kérdés inkább az, hogy Skóciának a jövőben is annak északi sarkában kell-e beékelődnie, megőrizve ezt a valamelyest kényelmetlen anomáliát. Egy ilyen tanulmány nem arra hivatott, hogy a lehetséges alternatívák bármelyike mellett lándzsát törjön. Jelen pillanatban elegendő, ha megvizsgáljuk ezeket az alternatívákat és elismerjük, mindegyik ésszerű a maga nemében. Egy demokrácia, amennyiben jól irányítják, egy olyan folyamat, melynek során a közvélemény mérlegel és választ az egymást kizáró és önmagukban is helytálló lehetőségek közül.

Fordította: Kriza Borbála

JEGYZETEK

¹Ez a tanulmány a Brit Akadémián 1997-ben tartott előadásának szövege, eredeti angol címe: *The English Constitution, the British State and the Scottish Anomaly*. Megjelent a *Scottish Affairs* Understanding Constitutional Change c., 1998-as különszámában, 129-145.

²Később született az 1707. február 5-i törvény, amely Nagy-Britannia parlamentjének két házába delegált skót képviselők megválasztásának módját szabályozta.

³ Lásd például Dicey és R. S. Rait 1920; Ferguson 1968: 47-57; Dand 1972: 144-169; Scott 1979: 55-65; Scott 1992; Lockhart é. n.

⁴Vö. Dand 1972: 124-5 és Scott 1972: 156-157, aki Burnet püspököt idézi, valamint Lockhartot, aki amellett érvel, hogy a skótok, ha igazán akarták volna, még nagyobb számú képviselőre is juthattak volna. Hogy tényleg megkíséreltek elvi alapon méltányos gondoskodást biztosítani egy nemzeti kisebbség számára, vagy csak a küldöttségek vezetői közötti adok-kapok eredménye volt ez a kimenetel, nem tudható biztosan.

⁵Peoples Acts.

⁶Érdeemes azonban megjegyezni, hogy ahogyan Iain MacLan (1995:250-68) is rámutatott, a Skócia számára rögzített mandátumszámmal létrejött újkori aránytalan képviselőtestnek, úgy tűnik, kizárólag az 1707-es kompromisszum lehet az egyetlen magyarázata és ilyen értelemben valóban önkényes, mindazonáltal nem példa nélkül álló.

⁷Westminster Hall - a westminsteri igazságügyi palota (a ford. megj.).

⁸Lásd Dicey 1964: 145: „Valóban vannak fontos rendeletek, ilyen például az a törvény, amely a Skóciával történő uniós szerződést testesíti meg, amelyet csak úgy megbolygathatni politikai örűltségre vallana; vannak azonban kevésbé fontos törvények, mint az 1878. évi fogorvosokra vonatkozó törvény, amelyet a parlament kedve és szeszélye szerint eltörölhet vagy módosíthat. Azonban sem a Skóciával történő unióról szóló törvény, sem a fogorvosokra vonatkozó 1878-as törvény nem tarthat a másikénál nagyobb igényt arra, hogy legfőbb törvényként tartsák számon.”

⁹Lásd Scott 1979: 62, aki idézi a következőt: Defoe 1786: 246. Itt és a tanulmány más kérdéseit tekintve is különösen hálás vagyok Paul Scottnak, aki olyan mély tudással rendelkezik az uniót, annak gyökereit és folyamatos kihatásait illetően. Lásd még *Andrew Fletcher and the Treaty of Union [Andrew Fletcher és az uniós szerződés]* c. ragyogó művét.

¹⁰ 1953 S. C 396.

¹¹Lásd Auchterarder case (1838) 16 S. 661, és Robertson's Report (2 vols.)

¹²Lásd Lockhart és Ruine, 130: „amikor az angol küldöttek pimaszul azt mondták, hogy még annyi készletet se éreznek, hogy akár egyszer is foglalkozzanakvele (az ő szavaik) [a skótok jobbnak látták] meghunyászkodva és megalázkodva visszavonulni, anélkül, hogy egy szóval is erőltetnék a dolgot.”

¹³Még Linda Colley (1992) csodálatra méltó és érzékenységről tanúszkodó *Britons: forging the nation (Britonok: a nemzet kovácsolása)* című könyvében is végig egyes számban használja az „uniós törvény” kifejezést, pedig az igaz ugyan, hogy egy unió volt, de ahhoz viszont két törvény kellett, feltéve, ha minden további ellenvetés nélkül elfogadjuk Dicey álláspontját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Colley, Linda: *Britons: forging the nation*. New Haven and London, 1992, Yale University Press.
- Dand C. H.: *The Mighty Affair*. Edinburg, 1972, Oliver and Boyd.
- Defoe, D.: *The History of the Union Between England and Scotland*. London, 1786.
- Dicey, A. V. és Rait, R. S.: *Thoughts on the Union between England and Scotland*. London, 1920, Macmillan.
- Dicey, A. V.: *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. London, 1964, Macmillan.
- Edwards, O. D. (szerk.): *A Claim of Right for Scotland*. Edinburgh, 1989, Polygon.
- Ferguson, W.: *Scotland 1689 to the Present*. Edinburgh, 1968, Oliver and Boyd.
- Fletcher of Saltoun: *State of Controversy betwixt united and Separate Parliaments*. P. H. Scott (szerk.) Edinburgh, 1982, Blackwood, for the Saltire Society.
- Keir, David Lindsay: *Constitutional History of Britain 1485-1937*. London, 1946, A & C Black.
- Lockhart of Carnwath: *Scotland's Ruine: Lockhart of Carnwath's Memoirs of the Union*. D. Szechi (szerk.), Aberdeen, é. n., Association of Scottish Literature Studies, Annual Vol. No. 25.
- MacCormick, N.: Does the United Kingdom have a constitution? In *Northern Ireland Legal Quarterly*, 1978, 29.
- Maitland, F. W.: *The Constitutional History of England*. Cambridge, 1908, Cambridge University Press.
- McLean, I.: Are Scotland and Wales overrepresented in the House of Commons? In *Political Quarterly*, 1995, 66.
- Munro, Colin R.: The Union of 1707 and the British Constitution. In Hodge, Patrick: *Scotland and the Union, Hume Papers on Public Policy 2*. Edinburgh, 1994, Edinburgh University Press, 87-109.
- Paterson, L.: *The Autonomy of Modern Scotland*. Edinburgh, 1994, Edinburgh University Press.
- Scott, P. H.: *1707: The Union of Scotland and England*. Edinburgh, 1979, Chambers.
- Scott, P. H.: *Andrew Fletcher and the Treaty of Union*. Edinburgh, 1992, John Donald.